

**İLHANLI HÜKÜMDARI TEKÜDAR'IN
MÜSLÜMANLIĞI KABULÜ ve BUNUN
MEMLÛK DEVLETİ'NDEKİ YANKILARI***

CÜNEYT KANAT

(Ege Üniversitesi)

Hülagu'nun ondört oğlundan birisi olan Teküdar, 1282 yılında amcası Abaka'nın ölümü üzerine İlhanlılar'ın üçüncü hükümdarı olarak tahta geçti. Abaka'nın ölümünden sonra yapılan toplantıda, tahtın iki adayından birisi olan Hülagu'nun yedinci ve yaşayan en yaşlı oğlu olan Teküdar en büyük desteği alırken, diğer aday olan Abaka'nın en yaşlı oğlu Argun ise çekilmek zorunda kaldı. Teküdar 26 Muharrem 681 (6 Mayıs 1282) yılında han ilân edildi ve 13 Rebiü'l-evvel 681 (21 Haziran 1282)'de Aladağ'da yapılan törenle tahta çıktı.¹

Teküdar hükümdar olduktan sonra müslüman olduğunu açıkça ilân ederek daha önceden aldığı Ahmed adını ve sultan ünvanını kullanmaya başladı. Birçok kaynağın ve hemen hemen bu konuda yazan bütün araştırmacıların ittifak ettiği üzere o, daha gençliğinde iken yani hükümdar olmadan babası

* Bu yazı, 8-12 Kasım 1999'da düzenlenen VII. Milletler Arası Türkoloji Kongresi'nde sunulmuş olan bildirinin düzeltilmiş ve gözden geçirilmiş şeklidir.

¹ Reşidüddin Fadlullah el-Hemdanî, *Câmiu't-Tevârih*, II-2, Arapça'ya çeviren: Muhammed Sâdık Neşet- Fuad Abdulmu'tî es-Sayyâd, b. y. ve t. y., 90-92; Gregory Abu'l-Farac (Bar Hebraeus), *Abu'l-Farac Tarihi*, çev. Ömer Rıza Doğrul, II, Ankara 1987, 610; Baybars el-Mansurî, *et-Tuhfe el-Mulûkiyye fî'd-Devlet et-Türkiyye*, nşr. Abdulhamid Salih Hamdan, Kahire 1987, 107; Hasan b. Ömer b. Habib, *Tezkiretü'n-Nebiy fî Eyyamî el-Mansur ve Beniy*, I, nşr. Muhammed Muhammed Emin, Kahire, 1976, 72; J. A. Boyle, "Dynastic and Political History of the II-Khans", *The Cambridge History of Iran*, V, Cambridge 1968, 364, Bertold Spuler, *İran Moğolları*, Ankara 1987 (2. Baskı), 89.

Hülagu'nun sağlığında, onun Suriye ve İran seferleri esnasında müslümanlar ile münasebetlerde bulunarak bu dine yönelmiş ve kısa bir süre sonra da İslâmiyet'i kabul edip Ahmed ismini almıştı.² Zâten kendisi de bu durumu, yani hükümdar olmadan önce gençliğinde müslüman olduğunu, Memlûk Sultanı Kalâvun'a gönderdiği ilk mektupta açıkça ifade etmiştir.³ Muhakkak ki onun müslüman olmasında kendisine baba diye hitap ettiği Şeyh Abdurrahman'ın da çok büyük etkisi olmuştu.⁴ Çünkü Teküdar, han olmadan önce bu zâtın talebesi olmuş ve özellikle İslâmiyet konusunda ondan çok etkilenmişti.⁵

Teküdar'ın hükümdar olduktan sonra müslüman olduğunu açıkça ilan edip "Sultan Ahmed" ismini ve ünvanını kullanmaya başlaması, hem İlhanlı Devleti hem de, Batı Asya'daki diğer devletler açısından büyük önem taşımaktaydı. Herşeyden önce İlhanlılar'ın kendisi, artık Cengiz Han'dan beri var olan ve uygulanan "Yasa"yı yavaş yavaş bir kenara bırakacak ve hükümdarlarının kabul ettiği yeni dinin kurallarını dikkate alacaktı. Muhakkak ki bu kolay bir iş değildi. Çünkü Sultan Ahmed'in etrafında bulunan âlimler ve din adamları grubunun dışındaki devlet adamları ve komutanlar Moğol geleneğine sıkı sıkıya bağlı idiler. Bu sebeple de bu yeni durumdan pek hoşnut değillerdi.⁶ Öte yandan, tahtın ikinci adayı olan Abaka'nın oğlu

² Ebu'l-Mehâsin Yusuf b. Tagriberdî el-Atabekî, *en-Nucûm ez-Zâhire fi Mulûk Mısır ve'l-Kahire*, VII, nşr. Dâr el-Kütüb, Kahire b. t. y., 310; İbn Habib, *Tezkiretü'n-Nebîy*, I, 72; Şehabeddin Ahmed b. Abdulvahab en-Nuveyrî, *Nihâyet el-Ereb fi Kânun el-Edeb*, XXXI, nşr. El-Bâz el-Arinî, Kahire 1992, 100; Abbas İkbâl el-Aşteyanî, *Tarih İran Ba'de'l-İslâm min Bidâyet ed-Devlet et-Tâhiriyye Hatta Nihâyet ed-Devlet el-Kacariyye*, Farsça'dan Arapça'ya çeviren: Muhammed Alâeddin Mansur, Kahire 1989, 449; Cemaleddin Surûr, *Devletü Benî Kalâvun fi Mısır el-Hâle es-Siyâsiyye ve'l-İktisâdiyye fi Ahduha bi Vech Hâs*, b. y. ve t. y., 163; Ahmed Abdulkerim Süleyman, *el-Mogol ve'l-Memâlik fi Ahd Devlet Benî Kalâvun*, Kahire 1984, 19-20; Faruk Sümer, "Teküder", *İA*, 12/1, İstanbul 1979, 144; Henry H. Howort, *History of The Mongols From The 9th to The 19th Century- The Mongols of Persia*, III, Londra 1888, 285-286.

³ Ahmed b. Ali el-Kalkaşandî, *Subh el-Aşâ fi Smâat el-İnşâ*, VIII, Kahire, b. t. y., 65-68; Baybars el-Mansurî ed-Devâdâr, *Zubdet el-fikre fi Tarih el-Hicre*, nşr. D.S. Richards, Beyrut 1989, 219-222.

⁴ Baybars el-Mansurî, *Zubdet el-Fikre*, 241; Nuveyrî, *Nihâyet el-Ereb*, XXXI, 100.

⁵ Nuveyrî, *Nihâyet el-Ereb*, XXXI, 102; Howort, *a.g.e.*, III, 308.

⁶ Howort, *a.g.e.*, III, 285-287, 296-299; A. A. Süleyman, *a.g.e.*, 19-21; Abbas İkbâl el-Aşteyanî, *a.g.e.*, 451.

Argun'un bu durumu kendi siyasi çıkarları için Sultan Ahmed'in aleyhine kullanması da iç siyaseti iyice hassaslaştırıyordu.⁷

Bu noktada araştırmacıların ortaya koyup üzerinde tartıştığı iki meseleyi ifade etmek ve cevap aramak sanırım uygun olacaktır. Bunlardan ilki; Teküdar'ın gerçekten inandığı için mi, yoksa bazı araştırmacıların söylediği gibi siyasî çıkarlar uğruna mı müslüman olduğu sorusudur. İkincisi ise; Teküdar'ın hükümdarlığını kısa sürede kaybetmesinin sebebinin, İslâm dinini kabul ederek Moğollar'ı karşısına alması ile ilişkili olup olmadığı meselesidir. Muhakkak ki bu iki soruya açık ve net olarak cevap verebilmek çok da kolay değildir. İkincisi üzerinde tartışan araştırmacılardan bir kısmı, Teküdar'ın müslüman olduğu için Moğollar'dan büyük bir tepki aldığını ve bunu da Argun'un çok iyi kullanması sonucunda iktidarını kaybettiğini söylemektedir.⁸ Diğer bir grup ise; Teküdar'ın iktidarını erken kaybetmesinde din değiştirmesinin fazla etkili olmadığı ve onun zayıf bir şahsiyete sahip olması sebebiyle ülkeyi iyi idare edemeyip iktidarı hiç bir zaman tam olarak ele geçiremediğini ifade etmektedir.⁹ Aslında bu yaklaşımların her ikisi de doğrudur ve bir bütünü tamamlayan parçalardır.

Yukarıda ortaya koyduğumuz birinci meseleyi, yani Teküdar'ın gerçekten inandığı için mi yoksa Batı Asya'nın ve komşularının içinde bulunduğu durumu dikkate alarak siyasî sebeplerden dolayı mı müslüman olduğu sorusunu, onun İslâm'ı kabul edişinin Memlûk Devleti'nde ve Memlûk kaynaklarındaki yankılarını tesbit edip ortaya koyarken cevaplamaya çalışacağız. Bunu da ilk önce, Sultan Ahmed'in Memlûk Sultanı Kalâvun'a gönderdiği iki elçilik heyeti ile mektuplarını ve tabî ki Kalâvun'un birinci mektuba verdiği cevabını karşılaştırıp yorumlayarak ve yine devrin Memlûk kaynaklarındaki Sultan Ahmed'in müslüman olması ile ilgili yazılmış olan değerlendirmeleri dikkate alarak yapacağız.

1260 yılındaki 'Ayn Câlut savaşından beri Moğol-Memlûk mücadelesi devam etmiş ve aradaki düşmanlık her geçen gün daha da artarak, özellikle

⁷ Bertold Spuler, *a.g.e.*, 90; Ahmed Abdülkerim Süleyman, *a.g.e.*, 19-21.

⁸ Bu görüşü destekleyenlere örnek olarak şu araştırmacıları verebiliriz; Bertold Spuler, *a.g.e.*, 90, Howort, *a.g.e.*, III, 285-288, 296-299; A. A. Süleyman, *a.g.e.*, 19-21; Abbas İkbâl el-Aştayanî, *a.g.e.*, 451.

⁹ J. A. Boyle, *Dynastic and Political History of the II-Khans, The Cambridge History of Iran*, V, 367, F. Sümer, "Teküder", *İA*, 145.

İlhanlı Devleti'nin ve hükümdarlarının değişmez siyaseti haline gelmişti. Öyle ki, devletin başına geçen İlhan, Memlûklar ile ilgili olarak bir önceki dönemin intikamını almayı en önemli görev olarak kabul ediyordu. Şimdi ise aradan yirmiiki yıl geçtikten sonra, 1282 yılında, ilk kez İran Moğolları'ndan bir hükümdar müslüman oluyordu. Bu durum İlhanlı Devleti ile Memlûk Devleti arasındaki ilişkileri nasıl etkileyecekti? Bu sorunun cevabının Sultan Ahmed'in İlhanlılar'ın başına geçmesinden sonra yapılan ilk kurultayda ortaya çıktığı görülmektedir. Kurultayda, Memlûklar'a karşı yeni ve büyük bir ordu gönderilmesi yönünde bir karar çıkmış olmasına rağmen, Sultan Ahmed'in baskısıyla oybirliği ile alınan bu karar tekrar gözden geçirilerek değiştirilmiş ve Memlûklar üzerine ordu gönderilmesinden vazgeçilmiştir.¹⁰ Öyle görünüyor ki, Sultan Ahmed artık Memlûk Devleti karşısındaki kemikleşmiş düşmanlık siyasetinin bir işe yaramadığını görmüş ve müslüman olması sebebiyle de, iki devlet arasındaki ilişkileri düzenleyip barışı tesis etmek için bir elçilik heyeti göndermeyi daha uygun bulmuştu.¹¹ O'nun bu kararı almasında Şeyh Abdurrahman'ın çok büyük etkisinin olduğu da bilinmektedir.¹² Muhakkak ki alınan bu karar, yani Memlûklar dostluk elinin uzatılması, özellikle hristiyan ve budist olan Moğol emirleri başta olmak üzere devlet adamları tarafından hoş karşılanmamış ve kemikleşmiş Memlûk düşmanlığı siyasetini benimsemiş olan Moğollar'dan Sultan Ahmed'e karşı ilk tepkiler de gelmekte gecikmemiştir.¹³

¹⁰ Bu konuyla ilgili geniş malûmatın bulunduğu, Sultan Ahmed'in Kalâvun'a gönderdiği ve Kalâvun'un bu mektuba verdiği cevap için bkz. Moufazzal Ibn Abil-Fazail, *Histoire des Sultans Mamlouks*, nşr. E. Blochet, *Patrologia Orientalis*, Tome XIV-Fascicule 3-No: 69, II, Belçique 1983, 500-525; Kalkaşandî, *Subh*, VIII, 65-68; VII, 237-242; Baybars el-Mansurî, *Zubdet el-Fikre*, 219-226; ayrıca mektupların İngilizce çevirileri için bkz. Howort, *a.g.e.*, III, 290-296.

¹¹ Reşidüddin, *Câmiu't-Tevârih*, II-2, 97; Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, I(1970), 56; Howort, *a.g.e.*, III, 290; J. A. Boyle, *Dynastic and Political History of the II-Khans*, *The Cambridge History of Iran*, V, 364; Bertold Spuler, *a.g.e.*, 89; İmâduddin Halil, *el-İmârât el-Artukiyye fi Cezîre ve's-Şam Edva' Cedîde Alâ el-Mukâveme el-İslâmiyye li's-Salibiyyîn ve't-Tatar*, Beyrut 1980, 349.

¹² Reşidüddin, *Câmiu't-Tevârih*, II-2, 97; J. A. Boyle, "Dynastic and Political History of the II-Khans", *The Cambridge History of Iran*, V, 364; en-Nuveyrî, *Nihâyet el-Ereb*, XXXI, 100.

¹³ Ahmed Abdulkerim Süleyman, *a.g.e.*, 19-21.

Sultan Ahmed'in ilhan olduktan ve inancını açıkça beyan ettikten sonra yaptığı ilk iş, Bağdat'taki görevliler ile ulemâya gönderdiği mektuptur.¹⁴ Tam metni kaynaklarda bulunan bu mektupta, Sultan Ahmed müslüman olduğunu ve İslâm dininin koruyucusu olup ona hizmet ettiğini bildirdikten sonra, Bağdat'ta İslâmî kuralların uygulanmasına devam edilip, medreselerin, vakıfların ve diğer dini yükümlülüklerin aynen Abbasî halifeleri zamanında olduğu gibi korunup yerine getirilmesini istiyordu.¹⁵ İlhanlı hükümdarının yaptığı ikinci iş ise; kurultayda da görüşülmüş olduğu üzere, o dönemdeki hilâfet merkezini kontrol eden ve yıllardır düşmanca ilişkiler içersinde buldukları Memlûk Devleti'ne bir elçilik heyeti ve mektub göndermek oldu.¹⁶ Böylece, Memlûklar ile İlhanlılar arasındaki askerî ve siyasî ilişkiler farklı bir mecraya giriyordu. Çünkü Sultan Ahmed, iki taraf arasında barışı sağlamak ve düşmanlıklar ile anlaşmazlıklara son vermek istediği için Memlûk Sultanı ile iyi ilişkiler tesis etmeyi istiyordu.¹⁷

İlhanlı hükümdarının bu işe ne kadar önem verdiği, göndereceği elçileri seçerken gösterdiği hassasiyet ile ortaya çıkmıştı. Elçilik heyetinde üç kişi görev almıştı. Sivas kadısı Şeyh Kutbeddin Mahmud b. Mesud b. Muslih eş-Şirâzî, Rum (Anadolu) hâkimi Sultan Mesud'un Atabeki Emir Bahaeddin ve Mardin hâkiminin veziri es-Sâhib Şemseddin Muhammed b. Şerefeddin b. et-Teytî. Aladağ'dan yola çıkan elçilik heyeti 681 yılının Şaban ayında (Kasım-1282) Mısır'a ulaştı.¹⁸ Elçiler Bire'ye geldiklerinde kendilerini karşılamak üzere Sultan Kalâvun tarafından görevlendirilen Emir Hüsameddin Lâçin er-Rûmî ve Emir Seyfeddin Kebek el-Hâcbân oraya gitti. Memlûk Sultanı emirlerine, elçilik heyetinin çok iyi bir şekilde korunmasını, onların geldiğinin herkesten gizlenerek bilinip kullanılan yolların dışındaki yerlerden

¹⁴ İbn Tagrıberdî, *Nucûm*, VII, 310; Abbas İkbâl el-Aşteyanî, *a.g.e.*, 450; Cemâleddin Surûr, *a.g.e.*, 163-164; Fâyed Hamâd Aşûr, *el-A'lâkat es-Siyâsiyye Beyne'l-Memâlik ve'l-Mogol fi'd-Devlet el-Memlûkiyye el-Ülâ*, Kahire, b. t. y., 123.

¹⁵ Baybars el-Mansurî, *Zubdet el-Fikre*, 218-219; İbn Tagrıberdî, *Nucûm*, VIII, 310. Mektubun İngilizce çevirisi için bkz. Howort, *a.g.e.*, III, 286.

¹⁶ Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, II, 610-611; M. İbn Abıl-Fazaıl, *Histoire des Sultans Mamlouks, Patrologia Orientalis*, 499-500; Abdurrahman bin Haldun, *Tarih İbn Haldun*, V, Beyrut 1992, 474; Reşidüddin, *Câmiu't-Tevârih*, II-2, 97; Baybars el-Mansurî, *et-Tuhfe el-Mulûkiyye*, 107.

¹⁷ İmâduddin Halil, *a.g.e.*, 349.

¹⁸ Takîy ed-Din Ahmed b. Ali el-Makrizî, *Kitab es-Sulûk li-Ma'rifeti Duvel el-Mulûk*, I-3, nşr. Muhammed Mustafa Ziyâde, Kahire 1970 (İkinci baskı), 707.

sadece geceleri ilerlenmesini emretmişti.¹⁹ Sultan'ın emirlerini aynen uygulayan görevliler, heyeti yol boyunca hiç kimse ile görüştürmeden gizlice ve gece vakti Kal'atü'l-Cebel'e getirerek Sultan Kalâvun'un huzuruna çıkardılar.²⁰ Kalâvun'un bu kadar ihtiyatlı davranmasının sebebi, hiç şüphesiz Moğollar'la daha önce yaşanan acı tecrübeler ile hatıraların halk üzerinde bıraktığı olumsuz etkisinin hâlâ canlı kalmasından dolayı idi²¹. Elçiler hükümdarları Sultan Ahmed'in sözlü mesajı ile birlikte mektubunu da Memlûk Sultanı Kalâvun'a takdim ettiler.

Bazı kaynaklarda özet²², bazılarında ise tam metin²³ olarak günümüze kadar gelen bu uzun mektub, gerçekten orjinal bir belge olarak Sultan Ahmed'in Memlûk Devleti'ne karşı olan tavrını açıkça ortaya koyması ve kendisinin nasıl ve ne zaman müslüman olduğunu ayrıca müslüman bir hükümdar olarak tutumunun ne olacağını ifade etmesi açısından çok önemlidir. Hiçbir imza ve mühür bulunmayan mektubu, onüç altamga²⁴ ile damgalanmış ve üzerine "681 Cemâdi el-Evvel'in ortasında (Ağustos 1282) yazıldı" kaydı düşülmüştü.²⁵

Sultan Ahmed mektubun başlangıcında, kendisinin gençlik yıllarından beri uzun zamandır müslüman olduğunu ve babası ile ağabeyinin ölümünün kendisine ilhan olmasını sağladığı zamana dek dine saygı duyarak İslâmiyet ile müslümanlara karşı iyi olmayı istediğini ifade ettikten sonra, hükümdar olunca bir kurultay düzenlendiğini ve burada ağabeyinin yarım kalmış görevini yerine getirmek için Memlûklar üzerine gönderilmesi kararının çıkmasına rağmen bu kararı genel çıkarlar ve kendi vicdanın sesine karşı bulduğu için bundan vazgeçtiğini söylemekteydi. Daha sonra ise var olan düşmanlığın ortadan kaldırılmasını ve barışın sağlanmasını tavsiye edenlere

¹⁹ Nuveyrî, *Nihâyet el-Ereb*, XXXI, 89-90; Baybars el-Mansurî, *Zubdet el-Fikre*, 219.

²⁰ Nuveyrî, *Nihâyet el-Ereb*, XXXI, 89-90.

²¹ Howort, *a.g.e.*, III, 290.

²² Makrizî, *Kitab es-Sulûk*, I-3, 707-708; Nuveyrî, *Nihâyet el-Ereb*, XXXI, 89-90; Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, II, 610-611.

²³ Kalkaşandî, *Subh*, VIII, s. 65-68; M. İbn Abıl-Fazail, *Histoire Des Sultans Mamlouks*, *Patrologia Orientalis*, 500-510; Baybars el-Mansurî, *Zubdet el-Fikre*, s. 219-222.

²⁴ M. İbn Abıl-Fazail, *Histoire des Sultans Mamlouks*, *Patrologia Orientalis*, 499-500; Baybars el-Mansurî, *Zubdet el-Fikre*, 219-222.

²⁵ Makrizî, *Kitab es-Sulûk*, I-3, 707-708.

yakınlaştığını ve böylece huzuru sağlamak için kendisinde var olan azmin iyice arttığını belirterek, bu konuda ne yapması gerektiğini de Şeyhülislâm Kemaleddin Abdurrahman'a danıştığını ve onun tavsiyeleri ile hareket ettiğini ifade etmekteydi. Teküdar daha sonra, adı geçen şahısları kendisinin tüm müstümanlara karşı olan iyi niyetlerini Memlûk Sultanı'na bildirsınler diye elçi olarak gönderdiğini söylemekte ve bu iyi niyetine delil olarak da, İslâm kurallarına uyulmasını tavsiye ettiğini; camilere, türbelere ve medreselere bağlı olan vakıfların yeniden kurulması ve kamu yararına olan yerlerin eskisi gibi muhafaza edilmesi, hacıların güvenli bir şekilde seyahat edip bütün ihtiyaçlarının karşılanması ve ayrıca Memlûk topraklarına gitmek isteyen tüccarlara tam serbestiyet tanınması için emirler verdiğini belirtmekteydi.. Bunun ardından ise karakollarının fakir kılığına girmiş bir casus yakaladığını ve onun ölüm olan cezasının Allah rızası için affedilerek geri yollandığı ifade edilip, bundan böyle casus göndermenin İslâm davası için ne kadar zararlı olduğunun unutulmaması gerektiği hatırlatılmaktaydı. Uzun zamandır bu casusların derviş ve fakir gibi çeşitli kılıklarda yakalanmasının dindar insanlar hakkında kötü fikre sebebiyet verdiğini artık topraklarında tüccarlara serbest geçiş hakkı verildiği için bu tip şeylere gerek kalmadığı ifade edilerek, endişelerinin yalnızca müslüman topraklarının savunması ile ilgili hassasiyetten ileri geldiğinin de altı çizilmekteydi.²⁶

Devrin Memlûk kaynaklarından edindiğimiz bilgilere göre, Sultan Kalâvun İlhanlı hükümdarının müslüman olması ile onun barış isteyen söz konusu tutumundan son derece memnun olmuş²⁷ ve onun bu isteğine olumlu cevap vermiştir.²⁸ Bahsedilen elçilik heyeti Memlûk Sultanı Kalâvun tarafından en iyi şekilde ağırlanıp kendilerine hil'atler ve değerli hediyeler verildikten sonra yine geldikleri gibi hiç kimsenin haberi olmaksızın gizlice yola çıkarılmış (2 Ramazan/ 4 Aralık) ve Şevval'in altısında (5-Ocak) Haleb'e ulaştıktan sonra Sultan Kalâvun'un yazdığı cevabî mektub ile birlikte ülkelerine geçmiştir.²⁹ Memlûk Sultanı Kalâvun, kendisinin tavrını ortaya koyması açısından önemli olan ve elçilere sözlü olarak söyleyip iletilmesini istediği mesajda; "*Ben barış yapmaya hazırım ancak bu konuda Şeyh Abdurrahman'dan başka kimseye güvenmem ve barış görüşmelerini onunla*

²⁶ Kalkaşandî, *Subh*, VIII, 65-68; Baybars el-Mansurî, *Zubdet el-Fikre*, 219-222.

²⁷ İbn Tagrıberdî, *Nucûm*, VII, 310; İmâduddin Halil, *a.g.e.*, 349.

²⁸ Makrizî, *Kitab es-Sulûk*, I-3, 707-708; Nuveyrî, *Nihâyet el-Ereb*, XXXI, 90.

²⁹ Baybars el-Mansurî, *Zubdet el-Fikre*, 227; Makrizî, *Kitab es-Sulûk*, I-3, 708.

yapmak isterim” demektedir. Muhakkak ki Sultan’ın bunu söylemesinin sebebi, Şeyh Abdurrahman’ın Sultan Ahmed’in müslüman olmasındaki etkisi ve ona kendileri ile barış yapmasını tavsiye etmesi ile İlhan üzerindeki nüfûzunu farketmiş olmasıydı.³⁰

Gönderdiği cevabî mektubuna Sultan Ahmed’in müslüman olmasını ve tahta cilusunu tebrik ederek başlayan Sultan Kalâvun, kurultayda çıkan kararı değiştirmesinin dindar bir hükümdara yakışan bir davranış olduğunu söyleyerek, bu sâyede Teküdar’ın kendi tebasının güvenliğini sağladığını ve İlhanlı ordusunun hayallere kapılıp kahramanlık gösterisinde bulunmaya kalkışması durumunda bu hareketlerinin onlara müdhiş bir başarısızlığı tattırabileceğini belirtmekteydi. Sultan Ahmed’in müslüman olması ile tüm düşmanlıkların ortadan kalktığını ve geçmişin unutulmuş karşılıklı yardımlaşmanın nefrete üstün geldiğini belirten Kalâvun, bu adımların Şeyh Abdurrahman’ın danışmanlığında atılmış olmasının herkes için bir kazanç olacağını da ifade ediyordu. Yine, gönderilen elçilerin ilettiği sözlü mesajların da alındığı söylenildikten sonra; vakıfların, camilerin vesâîrenin iyi idare edilmesi hususundaki gayretlerin bir hükümdar için temel görevler olduğunun altını çizilmekte ve hükümdarın bunlar ile kendisini yüceltmesinin yanlış olduğuna dikkat çekilmekteydi. Bu meyanda, Sultan Ahmed’in askerlerine, karakollarına ve farklı vilayetlerin idarecilerine vermiş olduğu, yolcuların güvenlik içerisinde seyahat edebilmesi emrinin kendileri tarafından Rahbe, Haleb, Bire ve Ayıntab idarecileri ile nâiblerine verildiği, casuslar ile ilgili söz konusu hadiselerin ise ilk olarak İlhanlı tarafında başladığı ilâve edilmekteydi. Teküdar’ın elçileri vasıtasıyla bundan sonra barış dışı bir gelişmenin olması durumunda sorumlu tutulacakları uyarısında bulunması da ise, dostça bir görüşme ve haberleşmede yer almaması gereken bir tavır olarak değerlendirilmekteydi. Daha sonra ise, “eğer bizimle dost kalmak istiyorsanız ortak düşmanlarımıza karşı ittifak edin ve size her zaman yardım etmeyi teklif edebileceklere güvenin” denilmekteydi. Kongurtay’ın İlhanlılar’a bağlı olan ve vergi veren Anadolu topraklarında kan akıtıp kadınları kirlettiği, çocukları esir alıp satarak düşmanca davranışlarının devam ettiği hatırlatılmakta ve mektupta Kalâvun, Sultan Ahmed’in “Eğer aramızdaki kavga bitmezse savaş alanı tercihimiz olacaktır ve Allah’ dilediğini muzaffer kılacaktır” sözlerini eleştirerek İlhanlılar’ın daha önceki

³⁰ İmâduddin Halil, *a.g.e.*, 349; Fâyed Hamad Aşûr, *a.g.e.*, 124.

yenilgilerini hatırlatıp eğer savaş olursa zaferin hangi tarafta kalacağını yalnızca Allah'ın bileceğini belirten sözlerine son vermektedir.³¹

Yukarıda özet olarak verdiğimiz her iki mektub ve Memlûk kaynaklarındaki bu konu ile ilgili değerlendirmeler, Sultan Ahmed'in müslümanlığı ve barış ile ilgili girişimindeki samimiyetini tesbit edebilmemiz açısından büyük önem taşımaktadır. Bu sebeble başta sorduğumuz soruyu cevaplarken, ciddî anlamda dikkate alınmaları gerekmektedir. Şunu açıkça söyleyebiliriz ki; Kalâvun'un mektubundan anlaşılan ve Memlûk müelliflerinin hemen hemen hepsinin ittifak ettiği üzere, Sultan Ahmed'in gönderdiği mektub özellikle barış isteği konusunda gayet samimî bulunmuş ve Kalâvun tarafından memnuniyetle karşılanarak buna olumlu cevap verilmiştir.³² Bir başka ifadeyle, Sultan Ahmed'in müslüman olması ve barış girişimi, B. Spuler'in eserinde bahsettiği gibi³³, siyasî bir manevra değil samimî bir girişim olarak görülmüştür. Elçilik heyetinin de soğuk karşılandığına dâir görüşler tamamıyla doğru değildir. Elçiler, daha önceki acı hatıralar henüz akıllardan silinmediği ve Moğol kurnazlığı iyi bilindiği için biraz temkinli karşılanmış ve onların gelişleri halkın tepkisini çekmemek için gizli tutulmuşsa da, son yirmi yılın olayları hatırlandığında bunun tabîî karşılanması gerektiğini söylemek sanırım yanlış olmaz. Kalâvun'un gönderdiği mektubu Sultan Ahmed'in ciddiye aldığını ise, hem Kalâvun'un isteği üzerine gönderdiği ikinci elçilik heyetinin başkanlığına Şeyh Abdurrahman'ı getirmesinden, hem de mektubunun sonunda söylediği Kongurtay'ın Anadolu'da yaptıkları ile ilgili hatırlatmaları dikkate almasından anlıyoruz. Bu konu ile ilgili olarak merhum Faruk Sümer'in yaptığı değerlendirmeyi burada vermek, meselenin daha iyi anlaşılması için yardımcı olacaktır:

"Memlûk Sultanı Kalâvun'un Sultan Ahmed'e gönderdiği cevapta, Kongurtay'ın Anadolu'da yaptığı dehşet verici yağma ve kıyımların, kadın ve çocukları tutsak alıp sattırmasının Müslümanlık ile kat'iyyen bağdaştırılamayacağını yazmasının, samimi bir müslüman olduğuna yukarıda işaret edilen Sultan Ahmed'in üzerinde müessir olduğu muhakkaktır. Bu sebeble, Sultan

³¹ Kalkaşandî, *Subh*, VII, 237-242; Baybars el-Mansurî, *Zubdet el-Fikre*, 242-246. Mektubun İngilizce çevirisi için bkz. Hovort, *a.g.e.*, III, 292-296.

³² İbn Tagriberdî, *Nucûm*, VII, 310; Makrizî, *Kitab es-Sulûk*, I-3, 707-708; Nuveyrî, *Nihâyet el-Ereb*, XXXI, 90; İmâduddin Halil, *a.g.e.*, 349.

³³ Bertold Spuler, *a.g.e.*, 84.

Ahmed'in Konğurtay'ı Anadolu'da yaptığı kötü işlerden dolayı şiddetle muaheze etmiş olduğuna ihtimâl verilebilir. Konğurtay da herhalde bundan dolayı Argun'a temayül etmiş olacaktır".³⁴

Sultan Ahmed hazırladığı ikinci elçilik heyetinin başına, Kalâvun'un da isteğini dikkate alarak Şeyh Abdurrahman'ı geçirip yapılacak olan barışın şartlarını görüşmek üzere Memlûk topraklarına gönderdi.³⁵ Bu sırada iki devlet arasındaki bütün yollar da açılarak, tâcirlerin Bağdat'tan, İran'dan Suriye'ye ve Mısır'dan İlhanlı topraklarına gelmeleri ve hiç kimsenin bunlara zarar vermemesi teminat altına alındı. Suriye'ye gitmek için hazırlanan Şeyh Abdurrahman'a ise, armağan olarak götürmesi için hazineden büyük miktar para ile kıymetli taşlar, göz kamaştırıcı inciler, altın, gümüş, elbiseler, altın ile dokunmuş sırmalı kumaşlar verildi. Abdurrahman Aladağ'dan hareket ederek Tebriz'e geldi ve burada da bir ay kalıp yola çıkmadan önce çeşit çeşit el işçilerini, kuyumcuları, terzileri ve diğer zenaatkarları toplayarak maiyetine kattı. Elçilik heyeti buradan hareketle Musul'a geçti ve bu sırada Bağdat'tan onbin altın getirterek bütün bunlarla beraber Mardin'e gitti.³⁶ Burada kendisine Mardin hâkiminin veziri Emir Şemseddin Muhammed b. et-Teyfî de katıldı. Ayrıca yanlarında Moğol emirlerinden Samdagu da vardı.³⁷

Bu sırada Memlûk Sultanı Kalâvun'un bir elçisi Mardin'e gelerek Şeyh Abdurrahman ile görüştü ve ona; Sultan'ın uzun zamandır Dimaşk'ta kendisini beklediğini ancak yanındaki orduyla burada daha fazla kalmasının mümkün olmadığından Mısır'a dönmek zorunda kaldığını, mümkünse acele etmesini istediğini ilettiler. Şeyh Abdurrahman da gelmeğe hazır olduğunu, yalnız kendisine yakışır şekilde davranılmasını ve daha önceki elçilik heyetinin yaptığı gibi gece yolalmak istemediğini belirtti. Sultan kendisine bu konuda güvence vermesi üzerine, Şeyh Abdurrahman adı geçen iki şahıs ve kalabalık maiyetiyle 10 Şevval 682 (1 Ocak 1284) yılında yola çıktı. Yanlarında kendilerine refakat eden bir Moğol müfrezesi ile Mardin hâkiminin Fırat'a kadar onlarla birlikte gidip sonra geri dönmeleri için verdiği askerler de vardı.³⁸ Bu kalabalık heyet Bire'ye ulaştığında onları Haleb emirlerinden

³⁴ Faruk Sümer, *Anadolu'da Moğollar*, 57-58.

³⁵ İmâduddin Halil, *a.g.e.*, 349-351.

³⁶ Abu'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, II, 611.

³⁷ Nuveyrî, *Nihâyet el-Ereb*, XXXI, 90.

³⁸ Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, II, 611.

Cemaleddin Akkuş el-Farisî karşıladı. Emir, Şeyh Abdurrahman'ı başının üzerinde çetr ve yanında silah taşımaktan menetti.³⁹ Ayrıca yine heyet ile birlikte ilerleyen Moğol müfrezesini geri göndermesini istedi ve Şeyh Abdurrahman da bu isteğe uydu.⁴⁰ Ancak, Emir Cemaleddin Akkuş aldığı talimat üzerine, bir önceki elçilik heyetine de yapıldığı gibi, Şeyh Abdurrahman ve beraberindekileri de geceleyin ve daha تنها yolları kullanarak yolalmaya zorlaması⁴¹, Şeyh'in hoşuna gitmedi. Lâkin buna itirazı bir sonuç vermedi.⁴² Memlûk Emiri'nin eşliğinde ilerleyen heyet hiç kimseyle görüştürülmeden gizlice önce Haleb'e daha sonra da 12 Zilhicce 682 yılında (3 Şubat 1284) Dimaşk'a geldiler ve doğrudan kaleye götürülerek oradaki Rıdvan köşküne yerleştirildiler.⁴³ Bu süre içinde Şeyh Abdurrahman'ın herhangi bir kimseyle görüşmesi yasaklandı, ancak bütün ihtiyaçları karşılandı. Maiyetinde yaklaşık 150 kişi bulunan Şeyh'e, günde 1000 dirhem gibi yüksek bir tahsisat da bağlanmıştı.⁴⁴

Sultan Ahmed'in elçisi Şeyh Abdurrahman Dimaşk'ta beklerken Memlûk Sultanı Kalâvun da Suriye'ye gelmek üzere yola çıkmıştı. Ancak,, yolda iken İlhanlı hükümdarının katledilip yerine Argun'un geçtiğini öğrendi⁴⁵ ve bir süre sonra 683 Cemâdi el-Âhire'nin 12'sinde (26 Ağustos 1284) Dimaşk'a gelmişti.⁴⁶ Sultan Kalâvun vakit geçirmeden Sultan Ahmed'in elçilerini kabul etmek istediğini bildirdi. Bunun üzerine Şeyh Abdurrahman, Moğol Emiri Samdagu ve Mardin hâkiminin veziri Şerefeddin et-Teytî Sultan'ın huzuruna götürüldüler. Bu kabulde elçiler Sultan'a yaklaşık altmış parça büyük boy inci, yüz miskal ağırlığında sarı yakut taşı,

³⁹ Baybars el-Mansurî, *Zubdet el-Fikre*, 241.

⁴⁰ Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, II, 612.

⁴¹ Baybars el-Mansurî, *Zubdet el-Fikre*, 241.

⁴² Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, II, 612-613; M. İbn Abıl-Fazail, *Histoire Des Sultans Mamlouks, Patrologia Orientalis*, 226-227.

⁴³ Makrizî, *Kitab es-Sulûk*, I-3, s. 717; M. İbn Abıl-Fazail, *Histoire des Sultans Mamlouks, Patrologia Orientalis*, 226-227.

⁴⁴ M. İbn Abıl-Fazail, *Histoire Des Sultans Mamlouks, Patrologia Orientalis*, 226-227; Baybars el-Mansurî, *Zubdet el-Fikre*, 241; Nuveyrî, *Nihâyet el-Ereb*, XXXI, 99.

⁴⁵ Bedreddin Mahmud el-Aynî, *İkd el-Cuman fi Tarih ehl ez-Zaman*, II, nşr. Muhammed Muhammed Emin, Kahire 1988, 295.

⁴⁶ Makrizî, *Kitab es-Sulûk*, I-3, 722-723; Nuveyrî, *Nihâyet el-Ereb*, XXXI, 100; Baybars el-Mansurî ise Sultan'ın Dimaşk'a gelişini 682 olarak vermektedir. Bkz. *Zubdet el-Fikre*, 241.

kırmızı yakut taşı⁴⁷ ve Sultan Ahmed'in 682 yılı Rebiü'l-evvel'inin (Mayıs 1283) başlarında Arapça olarak yazılmış olan mektubunu takdim ettiler. Bu hediyelerin takdim işi bitince Sultan onları geri gönderdi. Daha sonra bir kez daha çağırıp onları dinledi ve üçüne de hil'at giydirdi.⁴⁸ Bir süre sonra elçileri üçüncü kez huzuruna kabul ederek onlara bazı şeyler sordu ve kendilerini elçi olarak gönderen hükümdarlarının katledildiğini bilmediklerini anlayınca, Sultan Ahmed'in öldürüldüğünü ve yerine Argun'un geçtiğini, barış girişimini daha fazla uzatmanın bir anlamının kalmadığını söyleyerek hepsini kaledeki ikamet yerlerine gönderdi ve kendisi de Kahire'ye döndü. Daha sonra ise elçiler geldikleri günden beri kaldıkları Rıdvan köşkünden başka bir yere nakledildiler. Bu arada maaşları da azaltılarak kendilerine yetecek kadar bir miktara indirildi.⁴⁹

Sadece iki kaynaktaki⁵⁰ tam metnine rastlayabildiğimiz ve Howort'un eserinde⁵¹ "dostça cümleler içeriyordu" diyerek bir cümle ile ifade ettiği Sultan Ahmed'in mektubu, gönderilen ilk mektuba göre daha kısa ve özdü. Sahibinin katledilmiş olması sebebiyle Kalâvun'un eline geçtiğinde değerini yitiren ancak Sultan Ahmed'in Memlûk Devleti'ne karşı koyduğu tavrı ifade etmesi açısından önemli olan mektupta ilk önce, İslâm dininin güzelliklerinden bahsediliyor ve müslüman devletler ile çok iyi ilişkiler içerisinde bulunmak istedikleri belirtiliyordu. Ayrıca iki taraf arasında gönderilen elçiler vasıtasıyla aradaki kin ve düşmanlıkların ortadan kalkacağı, böylece de müslüman kanının akmasına engel olunacağı ifade edilmekteydi. Mektubun sonunda ise "Babamız" diye hitab ettiği elçileri Şeyhülislâm Kemaleddin Abdurrahman'a çok itibar edip güvendiklerini ve onun nasihatlarına çok değer verdiklerini belirterek, kendi sözleri ile onun sözleri arasında hiç bir fark olmadığı vurgulanan Şeyh Abdurrahman'ın faziletleri anlatılmaktaydı.

Yukarıda belirtildiği gibi, bu ikinci mektub diğerine göre çok daha kısa olup iyi niyet ve dostluk ile ilgili temennileri dile getirmektedir. Anlaşılan o ki, Sultan Ahmed mektupta fazla bir şey yazmayıp elçisinin yani Şeyh Abdurrahmanın kendisi için ne kadar önemli olduğunu belirterek barışın

⁴⁷ Makrizî, *Kitab es-Sulûk*, I-3, 722-723; Nuveyrî, *Nihâyet el-Ereb*, XXXI, 100-101.

⁴⁸ Baybars el-Mansurî, *Zubdet el-Fikre*, 241-242.

⁴⁹ Makrizî, *Kitab es-Sulûk*, I-3, 722-723.

⁵⁰ Aynî, *İkd el-Cumân*, II, 297-300; Baybars el-Mansurî, *Zubdet el-Fikre*, 242-243.

⁵¹ Howort, *a.g.e.*, III, 309.

şartlarını kararlaştırmada. “bizim kelâmımız ile onun kelâmı arasında bir fark yoktur” diyerek onu yetkili kılmış ve bazı sözlü mesajlar göndermiştir. Ancak gelişen olaylar sonucunda elçinin Suriye’ye gelişinde Sutan Ahmed’in katledilmiş ve Argun’un başa geçmiş olması⁵² üzerine Şeyh Abdurrahman doğal olarak fazla ciddiye alınmamış ve getirdiği mesajlar da gözardı edilmiştir. Halbuki Sultan Ahmed’in bu ikinci mektubundan da anlaşıldığı üzere, İlhan burada barış istediğini ikinci bir kez yinelemiş ve kesin tavrını ortaya koymuştur. Bu sebeble ilişkilerin bu noktada kopmasının ve elçilere gereken değer verilmemesinin tek sebebi, İlhanlı hükümdarının ölümü ve yerine ondan çok daha farklı düşünen ve 1282 yılında Sultan Ahmed’in ilhan olduğu sırada yapılan kurultayda Memlûklar ile düşmanlık halinin devam etmesi yönünde karar çıkmasına büyük ölçüde destek veren Argun’un geçmesidir diyebiliriz.

Bütün bunlardan sonra elçilerin Şeyh Abdurrahman da dahil olmak üzere âkibeti ise hapse konulmak olmuştur. Muhakkak ki bunun sebebi Sultan Ahmed’in ölümü idi. Ancak Memlûk kaynaklarında bu sonun sebebi biraz daha farklı olarak şöyle anlatılmaktadır. Söylenildiğine göre kendilerinden Sultan Ahmed’e aid olan yanlarındaki mallar istenmiş, ancak onlar böyle bir şey yok diyerek inkâr etmişlerdi. Bunun üzerine bir hileye başvurulmuş ve Emir Sungur el-A’sar onlara giderek; “Sultan sizlerin buradan başka bir yere nakledilmenizi emretti, herkes eşyasını toplasın” demiş ve onlar da eşyalarını toplayıp taşımaya başladığı sırada kapıda durdurularak herşeyleri aranmış ve bu sırada fazla miktarda altın ve inci bulunup ele geçmişti ki sadece Şeyh Abdurrahman’a aid olan incilerin değeri yüzbin dirhem idi.⁵³ Daha sonra ise hepsi hapsedilmişlerdi. Bu üzüntüye fazla dayanamayan Şeyh Abdurrahman yaklaşık üç ay sonra 683 yılı Ramazan’ının 18’inde (28 Kasım 1284) vefât etti⁵⁴ ve Sûfîyye mezarlığına defnedildi.⁵⁵ Bir sene sonra Sultan Suriye Nâibi Hüsameddin Lâçin’e bir emir göndererek, Emir Şemseddin Muhammed b. et-Teytî dışında hapistekilerin hepsinin

⁵² Reşidüddin, *Câmiu't-Tevârih*, II-2, 126; Baybars el-Mansurî, *Zubdet el-Fikre*, 237-238. Sultan Ahmed’in ölümü ile ilgili üzerinde hemfikir olunan Bertold’un verdiği tarih; 2 Cemâzi el-Ahir 683’tür (16-17 Ağustos 1284 gecesi), *a.g.e.*, 92.

⁵³ Makrizî, *Kitab es-Sulûk*, I-3, 723.

⁵⁴ Makrizî, *Kitab es-Sulûk*, I-3, 723. Nuveyrî’nin verdiği tarih ise 28 Ramazan’dır. Bkz. *Nihâyet el-Ereb*, XXXI, 101.

⁵⁵ Nuveyrî, *Nihâyet el-Ereb*, XXXI, 101.

serbest bırakılmasını sağladı. Bahsedilen şahıs ise Kahire'ye Kal'atu'l-Cebel'e nakledildi ve daha sonra ise serbest bırakılarak Mısır'da Dâr el-adl nâibliği görevine getirildi. Böylece elçilik heyetinin hapisteki son üyesi de serbest bırakılarak taltif edilmiş oldu.⁵⁶

Yazımızı sonuçlandırmadan önce Memlûk kaynaklarında Sultan Ahmed'in müslüman olmasının haber olarak verilmesi ile, yine kaynakların vefiyât kısmında onun ölüm haberi aktarılırken kendisiyle ilgili yapılan değerlendirmelerden kısa alıntılara yer vererek onun müslüman olması ve Memlûk Sultanı Kalâvun'a barış elini uzatmasının ne şekilde algılanıp nasıl yankı bulduğuna birinci elden ifadeler ile işaret etmek istiyoruz.

İbn Tagriberdî Sultan Ahmed'in müslüman olması ile ilgili haberi şu şekilde veriyor:

*“681 yılının başlarında (Nisan 1282) Sultan'a gelen haberde Tatar ülkesine Abaka b. Hülagu'nun yerine kardeşi Ahmed'in Sultan olduğu bildiriliyordu. O bu esnada 30 yaşında idi ve müslüman olup İslâm ile güzelleşip iyi olmuştu. Onun emirleri Bağdat'a ulaştı ve bunlar, İslâmiyetin gereklerinin uygulanması ile minarelerin yapılması idi. O İslâm dinine değer verip onu yüceltti, mecidler ve câmîler inşa edip vakıflar kurarak kadılar tayin etti. Yine o şeriat kuralları ile hükmetti. Ehl ez-Zimme'ye el-gayyâr (hristiyanların kullandığı alametlerden olan zünnâr yani kemere benzer bir şey) giymeyi zorunlu kıldı ve onlara cizyeyi mecbur etti. Söylenildiğine göre o babası Hülagu'nun sağlığında müslüman olmuştu. Bütün bu haberlere Memlûk Sultanı sevindi ve mutlu oldu”.*⁵⁷

İbn Habib ise aynı haberi şöyle vermektedir:

“681 yılında (1282-1283) Ahmed Sultan diye isimlenen Teküdar b. Hülagu b. Tulu b. Cengiz Han Tatar ülkesine kardeşi Abaka b. Hülagu'nun yerine onun Hemedan bölgesinde ölmesinden sonra sultan oldu. Teküdar Ahmed müslüman olduğunu açığa çıkardı ve ehl ez-zimme'ye el-gayyâr giymeyi mecbur etti. Bunu da büyük bir cesaret ve yiğitlik göstererek ve savaşı göze alarak yaptı. Malı mülkü çok, askeri bol, memleketi de iyiliklerle dolsun.

⁵⁶ Makrizî, *Kitab es-Sulûk*, I-3, 723; Nuveyrî, *Nihâyet el-Ereb*, XXXI, 102.

⁵⁷ İbn Tagriberdî, *Nucûm*, VII, s. 310.

Bahsedilen kardeşinin hâkimiyet süresi yaklaşık onyediyedi sene yaşta da elli civarındaydı".⁵⁸

Sultan Ahmed'in ölüm haberini veren İbn Tagriberdî ise hadisenin nasıl olduğunu anlatmaktan ziyâde onunla ilgili kendi değerlendirmelerine yer vermektedir ki bu bizim için oldukça önemlidir:

" 683 yılında (1284-1285) Tatar Melîkî Ahmed b. Hülagu Han b. Tulu Han b. Cengiz Han vefât etti. O kudretli, ileri görüşlü ve halkına çok iyi davranan bir hükümdar idi. Müslüman olduktan sonra câmîler ve mescidler bina etmişti. O dinin kuralları dışına asla çıkmamış ve yaptığı her iş şeriata uygun olmuştu. O müslüman olduğunda, Sultan Melîk el-Mansur Kalâvun ile barış yaptı ve Sultan Kalâvun buna çok sevindi".⁶¹

Görüldüğü üzere verdiğimiz bu örneklerden de anlaşılacağı gibi Memlûk kaynaklarının Sultan Ahmed'in müslüman olması ve barış isteği konusundaki samimiyetiyle ilgili hiç bir olumsuz yaklaşımı ve şüphesi yoktur. Elçilik heyetlerinin bahsettiğimiz sebeplerden dolayı doğal olarak biraz temkinli karşılanmış ve Sultan Ahmed'in katlinden sonra barış girişiminin neticesiz kalması sebebiyle onlara kötü davranılmış olmasını bir kenara bırakırsak, her iki hükümdarın da birbirlerine gönderdiği mektuplarda barış yapılması hususunda samimi olduğu açıkça görülmektedir. Özellikle Sultan Ahmed'in birinci mektubunda da ifade ettiği üzere, kendisinin ilhan olmadan çok önce İslâm'ı ve Müslümanları tanıyarak tedricen bu dine girmesi onun siyasî çıkarlar sebebi ile değil kendi hür iradesi ile müslüman olduğu fikrini kuvvetlendirmektedir. Her şeye rağmen, iki tarafın da bu iyi niyetli yaklaşımları ile çok kısa bir süre de olsa Fırat boylarında barış ve huzur sağlanmış, fakat Sultan Ahmed'in zamansız katli ile neticelerinin her iki devleti de olumlu yönde etkileyeceğini düşündüğümüz bu girişim başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

⁵⁸ İbn Habîb, *Tezkiretü'n-Nebîy*, I, 72. İbn Habîb, Teküdar'ın ölüm haberi ise şu şekilde vermektedir: "683 yılında (1284-1285) Argun b. Abaka b. Hülagu b. Tulu b. Cengiz Han amcası Ahmed Sultan b. Hülagu'nun yerine onun öldürülmesinden sonra Tatar ülkesinde sultan oldu. Teküdar Ahmed Müslüman olduktan ve devlet erkanını da Müslüman olmaya zorladıktan sonra, kendisine karşı konulan tavır değişti ve onun aleyhine davranılmaya başlandı. Daha sonra da onun öldürülüp yerine Argun'un geçirilmesi konusunda ittifak edildi. Ordu'da bu kararlarını gerçekleştirmek için harekete geçtiklerinden Teküdar bunu hissetti ve kaçtı. Ancak onu yakalayıp katlettiler ve yerine Argun'u geçirdiler", İbn Habîb, *Tezkiretü'n-Nebîy*, I, 90. Makrizî de Teküdar'ın katli ve Argun'un tahta geçişi hakkında benzer bilgiler vermektedir, *Kitab es-Sülûk*, I-3, 714.

⁶¹ İbn Tagriberdî, *Nucâm*, VII, 362.